

Anastassis Vistonitis

Ena ali več Evrop?

Ameriški državni sekretar je v času intervencije Združenih držav v Iraku prvič uporabil shemo ločitve Evrope na "staro" in "novo". Glede na to, da ZDA, kakor koli jih opazujemo, odslikavajo zlom Evrope z vsemi pozitivnimi in negativnimi posledicami, je ločitev, ki jo je uvedel gospod Rumsfeld, izzvala hude reakcije. Poenostavljena iznajdba trenutne politike in nekega njenega politika, ki seka na dvoje kulturno zgodovino celotnega kontinenta, je nedvomno barbarska in ošabna poteza. To velja še posebej, če upoštevamo, da Evropo sestavljajo zgodovinske družbe, kar pomeni, da se njeni državljani predvsem prepoznavajo v svoji preteklosti. Še več, to preteklost v političnem smislu definirata dva elementa: vladavina prava in socialna država. To pa za pisatelja in intelektualca pomeni predvsem popolno spoštovanje vrednot Skupnosti in hkrati vrednot *drugih*.

Dandanes jih na drugi strani Atlantika ni malo, ki bi trdili, da so zgoraj omenjene, za Evropo temeljne vrednote hkrati tudi znaki njenega staranja. Vendar mi tukaj vemo, da skušajo tok zgodovine pospešiti le tisti, ki podpirajo nasilje, bodisi z vojno ali z merkantilistično kulturo, ki ji z drugo besedo rečemo "masovna".

Človeške družbe so zasnovane na modelih, imperiji na stereotipih. Zgodovinske družbe vežejo skupaj različne podplasti; v imperijih pa gibljivo površje sestavljata prevlada in moč. In zgodovinske družbe črpajo seveda iz dveh virov: izobraževanja in razuma, utemeljenih v pisani besedi, ki oba združujeta, tako misli kot čustva.

Temelji evropskega združevanja imajo globoke korenine v preteklosti in kot taki vsebujejo izvirne elemente – torej niso nedavno odkritje ali izum. Zato so v vsakem pogledu sestavni del naše identitete. Kar razumemo pod pojmom

“identiteta”, izhaja v zgodovinskih družbah iz globokega znanja o tem, od kod prihajamo in kam gremo, ki se izkustveno prenaša iz generacije v generacijo. Tako je to, kar imenujemo evropska raznolikost polimorfna civilizacija, ki izhaja iz obsežne tradicije, ki se je skozi zgodovino nenehno širila in povečevala. In tako je zame na vprašanje, ali gremo proti eni Evropi ali proti več Evropam ob predpostavki, da vsi pripadamo isti zgodovinski in mitološki zgodbi, samo po sebi že odgovorjeno. Naša drugačnost je namreč druga stran naše identitete.

Dejstvo, da so bile v Evropi opuščene nacionalne meje, je pomembno, ne pa bistveno. Sčasoma bodo to dejstvo ocenjevali kot tehnično dejanje. Bistveno je, da so padle ločevalne ideološke bariere – da je bil premoščen prepad med totalitarizmom (v njegovi absolutni imperialistični obliki ali, natančneje, fašizem in stalinizem) in demokracijo. Milijoni ljudi so izgubili življenje, da je naša civilizacija lahko zacelila tiste rane, ki so jih za seboj pustile te rušilne zgodovinske zareze. Če pa bi želel govoriti o najbolj izstopajočem primeru opustitve mej v Evropi, bi navedel padec berlinskega zidu.

Naravno je, da se skozi zgodovino – in ta v Evropi traja že zelo dolgo – število razlik povečuje, zato so nekateri prepričani, da te neizčrpne raznolikosti ne bo moč združiti v en sam sistem in da politična enotnost Evrope, če naj bi vodila do državne oblike, v praksi ne more pripeljati do zgodovinske tvorbe, ampak bo ostala na ravni abstraktne predstave. Toda kdo lahko definira – ali bolje: kdo lahko prezre skupno podplast, ki si jo delijo vsi narodi Evrope? In ta skupna podplast gotovo obstaja, saj so se v različnih obdobjih evropske zgodovine, celo od antike, in glede na okoliščine, razvile različne oblike enotnosti; od antične Grčije in Rima do Svetega rimskega cesarstva in do Evrope razsvetljenstva. Grki so prispevali *polis*, demokracijo, razum in izobraževanje. Rimljani urbanizem in pravo. Sveto rimsko cesarstvo politično geografijo. Razsvetljenstvo vse naštetu in hkrati še pravice posameznika.

Današnji model vsebuje vse zgoraj naštetu in dodatno še nekaj brez primerjave v človeški zgodovini. Enotnost se danes ne dosega le z zmanjševanjem razlik, ampak z dosego konsenza vseh narodov Evrope. To pa pomeni, da je zato nemogoče doseči politično enotnost brez kulturne enotnosti. Ne glede na to, kaj vzpostavlja *polimorfno* družbo – izraz mi je ljubši kot *multikulturno* – je to vedno najvišji izraz konsenza kot

konstitutivnega elementa demokracije. In tukaj, na podlagi absolutnega modela individualne in kolektivne misli, temelječe na osnovni predpostavki, da se vsi lahko od vseh česa naučimo, dobi civilizacija prvenstveno politično razsežnost. In samo tako lahko pustimo za seboj obdobje vojn in barbarstva. Posledično je tako spoznanje posameznika, da ni boljši kot drugi, ampak le drugačen, osnovna in bistvena pridobitev človeškega duha.

Toda, ugovarjamo lahko: mar ne temeljijo umetnost, civilizacija, pisanje (v tolikšni meri, da zadeva nas) na procesu vrednotenja? Kako naj ločimo veliko od malega, če vse podredimo merilu enotnosti? Rekel bi, da je ravno v tem vprašanju ne samo bistvo problema, temveč tudi izziv za prihodnost. Kajti vzorčne zgodovinske družbe, temelječe na arhetipih, so proizvedle velika tradicionalna dela, ki so vzor, in s katerimi se merijo prihajajoče generacije. Evropski pisatelji se primerjajo med seboj, tekmujejo pa s svojo dediščino; z velikimi deli preteklosti.

Družbe, utemeljene na arhetipih, črpajo iz njih; to so namreč družbe, ki v času kriz, nazadovanja ali inercije spet "oživijo" čas svojih velikih trenutkov. To so, z drugimi besedami, družbe, ki prek analogij – vedno kadar to zahtevajo okoliščine – oživijo in prenesejo izkušnje iz preteklosti v zgodovinsko sedanost.

Dejstvo, da vsaka družba po svoje uporablja in doživlja skupno evropsko tradicijo, je dinamična in privlačna značilnost. Splošne predpostavke namreč ne tvorijo vnaprej določenih vzorcev. Če delujejo arhetipski vzorci starega sveta v Evropi produktivno (in to tako na potek zgodovine kot na sodobno ustvarjanje), potem delujejo pridobitve sodobne evropske civilizacije induktivno, oblikujoč dva vzporedna tokova. Če ju opazujemo, peljeta na eni strani k močnemu občutku lokalne pripadnosti in izvora in hkrati na drugi strani k zavedanju o tem, da se moramo sprijazniti z življenjem, ki nam je dano v razširjenem svetu. Veliko število sprememb in preobrazb še dodatno krepi mitsko komponento in moč zgodb, brez katerih bi bile naše družbe puste, negibne in brez pobude.

Evropa je za vse nas vir navdiha in ne pogoj za preživetje. Evropa ni rastlinjak idej, pogledov in navad. Njena umetnost je bila vedno dostopna vsem – in vsekakor se gibamo in obstajamo *znotraj* njenih stvaritev. Če spoznam, da je vsaka posamezna kultura hkrati tudi žarišče in točka projekcije, se zavedam, da je v civilizaciji mojega soseda tudi velik del mene.

Na podlagi tega zavedanja so se razvile navade in miselne slike, njihove različne pojavne oblike in teorije o njih in na tej podlagi je misel vedno bila (in je še) nadgradnja domišljije – in *vice versa*. To precej pojasni privlačnost posameznih evropskih družb, navdušenje nad novim, ki pa ga vendar spremlja občutek globoke domačnosti; državljan naše celine ga občuti, ko potuje iz ene evropske države v drugo. Naša literatura je bila in ostaja globoko zaznamovana s takimi občutki. In edina ugotovitev, ki bi lahko izhajala iz te domačnosti in teh občutkov je, da civilizacija poenoti celotno epoho. Tako bi po analogiji – in v ravnotežju – epoha lahko vsebovala tako velike mite posameznih lokalnih družb kot našo skupno evropsko zgodovino.

Združitev Evrope tako kot vsi veliki projekti poteka počasi. To pa zato, ker se od evropskih narodov ne zahteva, da sledijo enemu modelu, ampak da sobivajo. Glede na to, da smo soočeni z veliko širitvijo "skupne zibelke" spomina, znotraj katere poteka medsebojno sodelovanje in *ad hoc* sporazumevanje, je proces za pisatelja in intelektualca vznemirljiv, vendar hkrati tudi mučen. To neposredno sobivanje pogosto postavlja težka vprašanja, ki vodijo k spremembam smeri in stališč celo v posameznikovem in kolektivnem mišljenju. Pisatelj mora najti podobnosti tam, kjer je še včeraj videl le razlike, odkriti analogije, kjer do danes domnevno niso obstajale. Pogosto se mora prilagajati, da bi postal popolnoma razumljiv za tiste, ki še včeraj, po vsem videzu sodeč, zanj niso kazali nobenega zanimanja. In navsezadnje mora v tej raznolikosti delovati združevalno.

Obstajajo tako kulturni kot socialni in politični nesporazumi. Resnični izziv Evrope je danes, ko se področje pospešeno širi, vsaj po mojem mnenju v tem, da ne smemo podleči površnim stereotipom, ki povzročajo pozabo, da ne smemo postati masovna družba, sicer srečna in zadovoljna, vendar brez občutka za ostrino, za novo in za drugačno, kar je gonilna sila ustvarjalnosti. Drugi nas zanimajo, ker nam lahko dajo tisto, česar sami nimamo. Združena, strpna in ustvarjalna Evropa nam lahko ponuja vse. Predvsem pa je skladen dvojni koncept evropske in nacionalne identitete edini odgovor na dilemo – ali želimo eno ali več Evrop.

Prevedla Barbara Vodopivec